

ישראל ושאלת הטיסות האנגלו-אמריקניות מעל ישראל לירדן, יולי-אוקטובר 1958

מיכאל אורן

התקופה שבין יולי 1957 ליולי 1958 היתה ללא ספק השקטה ביותר בעשר שנות קיומה של ישראל. בעקבות משבר סואץ, אשר הסתיים שנה קודם לכן, זכתה המדינה לכמה וכמה הטבות. בנוסף לברית אסטרטגית חזקה למראית עין עם צרפת נהנתה ישראל מיחסים משופרים עם בריטניה וארצות-הברית, ועקב כך להפחתת הלחץ עליה להסכים לפשרות טריטוריאליות עם מדינות ערב. בגבולות שררה יציבות יחסית, ואניות עמוסות נפט שיעדן ישראל עברו באופן חופשי במצרי טיראן שקודם לכן היו חסומים. כלכלת ישראל אמנם לא גאתה אך הראתה סימני צמיחה, דבר שאפשר למדינה להתרכז בקליטתם המתמשכת של העולים החדשים. מתח מסוים התעורר בעקבות ההחלטה לקיים את חגיגות שנת העשור של המדינה בירושלים. החלטה זו עוררה את רוגזם של הירדנים והכעיסה את ארצות-הברית ובריטניה. אך חילוקי דעות שכאלה, בהשוואה לתקופות קודמות, היו שוליים בלבד.

במזרח התיכון היתה שנת 1958 שנה של זעזועים רציניים. גם נשיא מצרים, גמאל עבדול נאצר, יצא ממשבר סואץ ומעמדו מחוזק עד למידה שאפשרה לו להנהיג את העולם הערבי. מחומשת בידי ברית-המועצות ומחודש פברואר מתוגברת בברית עם סוריה – קהילייה ערבית מאוחדת (קע"ם) – המשיכה מצרים לאיים על מדינות ערב האחרות: סודאן, לוב, ערב הסעודית, לבנון, עיראק וירדן. זו האחרונה היתה במיוחד בסכנה של חדירה מצרית. מכיוון שירדן ביטלה את בריתה עם הבריטים כתגובה למבצע סואץ, היא איבדה את פטרונותה של מעצמת העל – חלל שהתמלא על ידי ארצות-הברית רק באופן חלקי, ובו בזמן מצאה האידיאולוגיה הפאן-ערבית של נאצר אוזן קשבת אצל חלק גדול מהירדנים ובמיוחד אצל הפליטים הפלסטינים. לאחר שהתגבר על ניסיון הפיכה באפריל 1957, חיפש המלך חוסיין הגנה באיחוד ערבי עם עיראק, אך צעדים אלה הבטיחו אך בקושי רב את ממלכתו מהתעוררות לאומנית מבפנים. אף לא אחד מהמנהיגים הישראליים, הבריטים או האמריקנים לא האמין בקיומה של ירדן לאורך זמן.¹

ישראל עקבה אחר מצב זה בדאגה גוברת. נפילת ירדן רק תגרום להתפרצותן המחודשת של התקפות הפדאיון או אפילו להתפרסות כוחות מצריים לאורך גבולה הארוך ביותר של ישראל. גם אם הנוק יוקטן על ידי כיבוש הגדה המערבית בידי ישראל, ניצחונות של נאצר בלבנון, עיראק והמפרץ ישיעו על בידודה המוחלט של ישראל במזרח התיכון. לא רק שלמצרים תהיה גישה לכמות בלתי מוגבלת של נשק סובייטי, הם גם ישלטו כמאגרי נפט עצומים. לצבאות ערב המאוחדים היה גם יתרון כמותי של שלושה לאחד במספר מטוסי הקרב ובנשק מתקדם, והיה חשש שצה"ל לא

יוכל להתגונן כנגד התקפה ערבית משולבת אשר היו שניבאו אותה כבר ב-1959.² התשובה היחידה, עתה כלפני סואץ, היתה תלויה במעצמות המערב. בנוסף לנשק ביקשה ישראל מספר סוגי ביטחונות מהמערב. אלה היו אמורים להיות הסכמים שבשתיקה לבוא לעזרתה במקרה של התקפה ערבית. ברית יותר רשמית רק תעורר את ברית-המועצות, תסכן את יהדות מזרח אירופה ותרגיז את המפלגות הישראליות – מפ"ם ואחדות-העבודה – אשר התעקשו על מדיניות חוץ נייטרלית. בפברואר 1951, כאשר ביקר בארץ הגנרל בריאן רוברטסון, מפקד הכוחות הבריטיים במזרח הקרוב, ביקשה ישראל הבנה שכזו מבריטניה. ובמאי 1957, בשיחות שהתקיימו עם ג'יימס פ' ריצ'ארדס, השליח האמריקני המיוחד לאזור, גם מארצות-הברית. בשני המקרים דרשו הישראלים נשק בנוסף לערבויות הגנה אך ללא התחייבות בכתב.³

אך המעצמות לא היו מוכנות לספק לישראל ערבויות כלשהן או נשק תקיפה. מתוך חשש ליחסיהן עם העולם הערבי והמוסלמי ובחששן מהתפשטות ציונית דחו ארצות-הברית ובריטניה את פניותיה החוזרות ונשנות של ישראל. במקום זה המליצו הבריטים שהישראלים יבטחו בהצהרה המשולשת של מאי 1950 אשר חייבה את המעצמות לשמר את שביתת הנשק בגבולות מפני תוקפנות, והאמריקנים ציטטו את דוקטרינת אייזנהואר מינואר 1957 שבה התחייבה ארצות-הברית להגן על 'שלמות ועצמאות המדינות במזרח התיכון כנגד תוקפנות של כל מדינה הנשלטת בידי הקומוניזם הבינלאומי'.⁴

נוסחאות כלליות אלה הביאו לישראל רק מעט ניחומים. במשך שנות החמישים ובאינטנסיביות גוברת לאחר משבר סואץ פעלו נציגי ישראל במערב לשווא להשיג התחייבויות יותר מוגדרות בנוסף לנשק. החל ב-1957 ניסתה ישראל להשיג הסכמים עם מדינות כביכול בפריפריה – איראן, טורקיה, סודאן ואתיופיה – בנוסף להתחברות עם נאט"ו, אך ללא הצלחה. תסכולים דומים ליוו את מאמצי ישראל להשיג הבהרות לגבי דוקטרינת אייזנהואר. בעוד ארצות-הברית הבטיחה לישראל שדוקטרינה זו כיסתה את ביטחונה היא לא ראתה בקע"ם 'מדינה אשר נשלטת בידי קומוניזם בינלאומי' ולא היתה מוכנה להתחייב בפומבי להגן על ישראל במקרה של התקפה ערבית.⁵

אולם ב-1958, עם ההתערערות המהירה של האזור, נעשה מצבה של ישראל יותר ויותר מסוכן. יחסי ישראל-צרפת שמעולם לא היו ממש איתנים נחלשו עם עליית הנשיא דה-גול אשר לא היה שותף להערצת הממשלה הקודמת לירושלים. בו בזמן הידקה בריטניה את קשריה עם האיחוד הערבי, וגם ארצות-הברית נטתה להתקרב לנאצר. יותר ויותר החלו קובעי המדיניות הישראלים לחשוש שבניסיון למנוע את החדירה הסובייטית למזרח התיכון, שוב ינסו מעצמות המערב להפעיל לחץ על ישראל לעשות פשרות טריטוריאליות לפי מה שנקרא תכנית גילדהול. בעיני הישראלים, כתב פב"א ראנדאל (Rundall), שגריר בריטניה בתל-אביב, 'התוקפנות הסובייטית מוגברת על ידי טיפשות אמריקנית ובגידה בריטית'.⁶

כזה היה המצב שעמו חייב היה דוד בן-גוריון להתמודד ביולי 1958. בהיותו ראש ממשלה במשך רוב העשור, הבין בן-גוריון שארצות-הברית ובריטניה לעולם לא

ייענו באופן חופשי לבקשות ישראל לנשק וערכויות. הוא גם הכיר בעובדה שממשלתו המינורית, אשר כללה את מפ"ם ואחדות העבודה, לא תוכל לשרוד במאבק על ברית עם המערב, וכן שכישלון בהבטחת הגנתה של ישראל רק יחזק את מפלגות האופוזיציה הימניות אשר הונהגו בידי תנועת החירות. עם שהכיר בצורך לשמר את הסטטוס־קוו עם העולם הערבי לא היו לבן־גוריון האמצעים או היכולת הפוליטית לעשות זאת. ייתכן שישאל היתה, כפי שראנדאל כתב, 'אי של שקט יחסי בים מקיף של צרות ערביות', אך לא ניתן היה לעצור את הגיאומטריה לזמן בלתי מוגדר.

אי־הבנה אנגלית־ישראלית

המהפכה העיראקית ב־14 ביולי שילחה גלי זעזוע בכל המזרח התיכון. בלבנון הממשלה של כאמיל שמעון, המעוררת בידי כוחות לאומניים מאז חודש מאי, היתה קרובה לנפילה, ואילו בירדן התכוננו גרמי אופוזיציה שנתמכו בידי מצרים להדיח את המלך. ההתפתחויות שמהן חששה ישראל ביותר נראו הולכות ומתגשמות, ועוד לא ניכר שום סימן של התערבות מהמערב.

משבר זה תפס את בן־גוריון ברגע מביך. בנוסף למחלתה הקשה של רעייתו פולה הוא היה טרוד בפולמוס עם המפלגות הדתיות סביב ההגדרה 'מיהו יהודי?'. כששמע על ההפיכה העיראקית ברדיו זימן ראש הממשלה את הקבינט מיד והורה שכל יתר העניינים יוסטו הצדה. הוא עמד על כל חומרת מצבה של ישראל, בייחוד בהעדר כל פעולה של המערב להשיב את הממשלה העיראקית על כנה, והבין שעל ישראל להסתמך על משאביה שלה. אי לכך נשלחו בקשות דחופות לנשק לפאריס, ללונדון ולווינגטון. ארצות־הברית גם התבקשה לתמוך בהתערבות איראנית או טורקית בעיראק.⁷

בניגוד להנחתו של בן־גוריון היו אמנם לבריטניה ולארצות־הברית כל הכוונות לפעול. בעקבות המצב שהשתרר בלבנון במשך האביב החליטו המעצמות להתערב בפעולה צבאית על מנת להציל את שמעון. ואכן, תוך שעות ספורות לאחר ההפיכה העיראקית שלחה ארצות־הברית כוח של נחתי המארינס לביירות. בו בזמן התכוננו לשלוח צנחנים לכווית, למפרץ הפרסי ולירדן. מבצע זה נודע בשם 'אומץ'.

אך מבצע 'אומץ' עוכב בשל מספר מכשולים. ראשית, חוסין היסס לבקש סיוע בריטי; צעד זה היה משחק ישר לידי האופוזיציה שלו. וושינגטון היתה שותפה לחשש זה ובין כה וכה לא נתנה אמון רב באריכות שלטונו של חוסין. בהיזכרם בניסיון המר של סואץ לא היו הבריטים מוכנים להתערב ללא תמיכה ברורה של בעל בריתם הערבי, ויותר חשוב ללא זו של ארצות־הברית. בנוסף לבעיות הפוליטיות הללו עמדה המשלחת לפני בעיה לוגיסטית כסית. בהפעילו את השפעתו על סוריה וערב הסעודית ניתק נאצר את כל הדרכים, הן באוויר והן ביבשה, אל תוך ירדן. מלבד הגישה דרך עקבה, אשר הצריכה מסע ארוך דרך תעלת סואץ, נותרה רק דרך אחת להעביר כוחות במהירות לירדן – באמצעות מטוסים מעל ישראל.⁸

הבריטים לא ראו בעיה בהשגת רשות מישראל לטוס בשמיה. לישראל היה אינטרס לשמר את הסטטוס־קוו בירדן אפילו יותר מאשר למעצמות המערב, וכך, במה שוויטהול ראה כמחווה למען הסדר, פנתה ברברה סאלט, הממונה על השגרירות

הבריטית בתל-אביב, לבן-גוריון בבוקר ה-15 ביולי. הפגישה היתה קצרה אך לבבית. סאלט מסרה לראש הממשלה שלאחר היסוס מה פנה חוסיין בבקשה לסיוע בריטי. התכנית הצריכה העברת שתי יחידות מוטסות ויחידת חיל רגלים אחת, כ-1200 איש, מקפריסין לירדן דרך ישראל. הטיסות, היא הבטיחה לו, 'יהיו נושא לדיווח סודי בכל מקרה'. בן-גוריון הגיב בהאשמה שהמשבר הנוכחי נוצר בשל 'עיוורונם של מעצמות מערב מסוימות ושל מזכיר האו"ם [דאג המרשלד]' בנותנם אמון בנאצר. יחד עם זאת הוא הזכיר את האינטרס של ישראל למנוע מירדן ליפול לידי מצרים והבטיח להיוועץ בקבינט שלו מיד בנושא הטיסות.⁹

סאלט יצאה מהפגישה בהרגשה שבן-גוריון הסכים לטיסות אך נזקק רק לאישור ממשלתו לכך. רושם דומה הושג בשיחה שהתקיימה בלונדון בין השגריר הישראלי אליהו אילת למיכאל האדאו (Hadow), פקיד בכיר במשרד החוץ. אילת היה נלהב בדבר הסיכויים להסכמת ישראל ודיבר על תקופה חדשה בשיתוף הפעולה האסטרטגי האנגלו-ישראלי. האדאו מצדו חידש את ההבטחה להודיע לישראל על כל טיסה בנפרד.¹⁰ כדיעבד התברר ששתי ההצהרות לא היו מדויקות.

לבן-גוריון היו חששות כבדים לגבי בקשת לונדון. 'מציאות הצבא האנגלי בירדן איננה לטובתנו' רשם ביומנו. מעורבות במבצע שכזה עלולה להזיק לדימויה של ישראל בעיני ארצות באסיה ובאפריקה אשר 'יראו במעשינו הוכחה שאנו משמשים בסיס לאימפריאליזם' וגם תערער את מעמדה של ישראל אצל האופוזיציה של מפלגת העבודה בבריטניה. יותר חמור, הטיסות היו עלולות לעורר את חמת הסובייטים, ולא היו כל ערביות מערביות להגנת ישראל. ולבסוף, היו שיקולים פוליטיים מבית. מפ"ם התנגדה לתכנית בתקיפות, ואחדות-העבודה בעלת האידיאולוגיה השמאלנית-אקטיביסטית טענה שתכנית זו תפחית מיכולתה של ישראל לכבוש את הגדה המערבית. בעוד תנועת-החירות מאשימה את הממשלה בחולשה והמפלגות הדתיות מביעות אי שביעות רצון, ביקש בן-גוריון למנוע משבר אשר יגרום להפלת הממשלה ויטיל אותו לתוך מערכת בחירות קשה וסבוכה.¹¹

לאור היסוסים אלה זימן אליו בן-גוריון את לאוסון ובודרוב, שגרירי ארצות-הברית וברית-המועצות. מטרתו היתה לברר באיזו מידה תתמוך ארצות-הברית בטיסות – גיבוי אמריקני חזק, הוא האמין, ישכנע את מפ"ם וכן יבטיח את ביטחון ישראל אם יאשר את הטיסות. כמו כן הוא ביקש להרגיע את מוסקבה, שישראל ממשיכה לשמור על נייטרליות והטיסות הן רק ניסיון לשמר את הסטטוס-קוו בירדן.¹²

פגישותיו של בן-גוריון עם לאוסון ובודרוב הותירו אותו בערפל. הראשון נמנע מלהביע תמיכה מלאה ב'אומץ' בעוד השני לא הביע התנגדות מפורשת למבצע. ההחלטה נותרה תלויה באוויר עד אשר בבוקר ה-17 ביולי קיבל ראש הממשלה שדר מווינגטון שהנשיא איתן בתמיכתו במבצע ואפילו ישתתף במשלוחי נפט לירדן. התפתחות זו, שבאה עקב פנייה אישית של שר החוץ הבריטי, סלווין לויד, אל עמיתו האמריקני, ג'ון פוסטר דאלס, שכנעה את בן-גוריון. הוא הורה לצה"ל לפתוח בשיחות עם הנספחים הצבאיים של ארצות-הברית בתל-אביב והתיר למטוסי קרב אמריקניים לטוס מעל ישראל לצורך מפגן אווירי מעל עמאן. יחד עם זאת נמנע ראש

הממשלה מלתת אישור סופי לתכנית. לנגד עיניו עמד ה־quid pro quo – 'עד כמה יוכל לפתוח את פיו' כדברי ראנדאל – ואיזו תמורה יוכל להשיג מן המעצמות.¹³ באותו יום אחר הצהריים כינס בן־גוריון את הקבינט. הוא דיווח על ההתקדמות במגעיו עם ארצות־הברית אך גילה להפתעתו שללא קשר לתמיכה האמריקנית התנגדו מפ"ם ואחדות־העבודה לטיסות. הדיון בנושא סוכל מראש, שכן בן־גוריון קיבל הודעה מסאלט ובה נאמר שבריטניה התרשמה, במידה מסוימת על סמך מידע של המודיעין הישראלי, שהמצב בירדן התדרדר במהירות והחליטה לפעול ללא תשובתה הפורמלית של ישראל. שלושה מטוסי תובלה מסוג 'בוורלי' ובהם חיילים בריטיים כבר טסו מעל ישראל ונחתו בעמאן. בן־גוריון רתח מזעם. הוא אמר לראנדאל מאוחר יותר: 'הפנייה אלינו בעניין המעבר היה בה מן הזלזול ... ברור שבריטניה פנתה לאמריקנים במקום לפנות ישר אלינו'.¹⁴

פעולת בריטניה היתה פחות בוגדנית מאשר בן־גוריון חשד. ראש הממשלה הרולד מקמילן האמין שישראל בדאגתה ליחסיה עם ירדן ועם ארצות־הברית לא תתנגד לטיסות. הוא גם קיבל דיווחים מעודדים משגרירות ארצות־הברית בתל־אביב. על פי הנספח האווירי האמריקני דיווח זה"ל ב־17 ביולי ש'קיבלתם אור ירוק, נמסור פרטים מאוחר יותר'. הישראלים, טען הנספח, 'נתנו ברצון ללא כל היסוס תמיכה מלאה'.¹⁵

בהיותו מותנה על ידי שנים של מאבק נגד בריטניה ראה בן־גוריון בטיסות האלה עוד דוגמה של סרבנות בריטניה לקבל כעובדה את קיומה של ישראל. 'אף על פי שאנו מסכימים אתכם לחלוטין על הצורך לשמר את עצמאותה של ירדן', הוא כתב למקמילן, 'איננו יכולים להשלים עם פגיעה בריבונותה של ארצנו'. ראש הממשלה של בריטניה פעל בזריזות כדי לתקן את הנזק בהציגו את המקרה כאי־הבנה בלבד:

עלי להביע את צערי שהגל הראשון [של המטוסים] טס מעל טריטוריה ישראלית בטרם היתה שהות בידינו להשיג את הסכמתכם מראש. ברגע שנודע לי שתשובתך לפנייתנו היתה עלולה להתעכב מספר שעות נתתי הוראות לדחות את המבצע. לרוע המזל עוד לפני שהוראות אלה הגיעו לרשויות במקום כבר החלו כמה מטוסים במשימתם ולא ניתן היה להחזירם. אני בטוח שאתה מבין שלא היה בזה כל צעד מכוון להתעלם מריבונות ישראלית ונעשה רק בגלל דאגתנו להגיב במהירות מרבית לפנייה הדחופה אשר קיבלנו ממלך ירדן. אני יכול להבטיח לך שלא היתה כל כוונה לפגוע.¹⁶

הסברו של מקמילן, שבין כה וכה אינו ניתן לאימות, היה פחות חשוב משורותיו הפותחות והמסיימות. הראשונה ציינה: 'מודה על הסכמתך לטיסות־העל של כוחותינו'. והשנייה: 'כמובן שלא נרשה לכוחותינו להיות מעורבים בכל דרך שהיא באירועים בגבול ישראל־ירדן'. ברור שראש ממשלת בריטניה האמין שבן־גוריון בכל זאת יאשר את המבצע, ואם ירדן תיפול, ישראל תכבוש את הגדה המערבית. למעשה תבעו חוגים בהנהגה הישראלית תגובה צבאית למצב, במיוחד בהעדר ערבויות לנשק וביטחון. בו בזמן גבר הלחץ להתיר את טיסות־העל ולא רק מצד בריטניה. הפסקת טיסות־העל הותירה את הקבוצה הראשונה של החיילים הבריטיים בירדן מבודדים. מתוך חרדה לחיי האנשים הללו פנה לויד שנית לדאלס. התוצאה

היתה מסר מנוסח בחריפות ממוכיר המדינה אל בן-גוריון:

מבקש בדחיפות רשות להטיס דלק לכוחות בירדן. המבצע יהיה קצר ויסתיים ברגע שיקבעו את הדרך בים וביבשה דרך עקבה. התמוטטות העמדה הצבאית בירדן בגלל אי היכולת של ארצות-הברית והממלכה המאוחדת לספק באופן אפקטיבי סיוע לוגיסטי תזיק לישראל, ולדעתנו ראש הממשלה ודאי יסכים עמנו. חיוני שתושג תשובה אוהדת מידית לטיסות מעל ישראל.¹⁷

בן-גוריון נטה לדחות את פנייתו של דאלס. הודעות בדבר טיסות-העל הגיעו לתקשורת הישראלית, והתוצאה היתה שב-20 ליולי הוגשה בכנסת הצעת אי-אמון [בממשלה]. בהצבעה מפ'ם נמנעה. יתר על כן, בעקבות הנחיתה האמריקנית בבירות, מיהר נאצר למוסקבה ושם הצהיר שהוא מתחייב לתת סיוע צבאי לבעלי בריתו הלאומניים במזרח התיכון. אבל יועציו של ראש הממשלה ובראשם אבא אבן, השגריר בווינגטון, שכנעו אותו לדחות את סירובו. תשובה שכזו, יעץ אבן, תזיק ליחסי ישראל עם ארצות-הברית ובריטניה וייתכן שאף תגרום להחמצת ההזדמנות להבטיח נשק וערבויות שאותם ישראל מבקשת זה זמן רב.¹⁸

טיעונו של אבן שכנעו. בן-גוריון הסכים לבחון מחדש את המצב עם לאוסון וראנדאל. הפגישות הללו, במיוחד אלה עם השגריר הבריטי, היו מתוחות. המנהיג הישראלי האשים את בריטניה שהיא מעמידה אותו באור 'מגוחך' והיא חושפת את המדינה היהודית לסכנת חיסול סובייטי. הוא דרש נשק – מאה מטוסי סילון, מאתיים טנקים כבדים, שתי צוללות – וחידוש שליחותו של רוברטסון. לאוסון גם קיבל בקשות לנשק וערבויות כולל אזהרה פומבית מהממשל למוסקבה בדבר מחויבותה של אמריקה להגן על ישראל מפני תוקפנות.

על אף חילוקי הדעות הניבו השיחות מה שראנדאל כינה 'הסכמה בסיסית אופרטיבית'. באופן טיפוסי, זה היה יותר בשתיקה מאשר בביטוי. טיסות-העל הופחתו באופן משמעותי – מ-21 טיסות ביום לשתי טיסות בלילה – ונעשו בעיקר בידי מטוסי ארצות-הברית. אלה היו אמורות להימשך על בסיס חירום 'בידיעת ראש הממשלה אך ללא אישורו הרשמי', עד שתובטח הדרך מעקבה. כתמורה הבטיחו ארצות-הברית ובריטניה לשקול בקפדנות את הבקשות לביטחונה של ישראל.¹⁹ וכך ב-22 ביולי קיבל בן-גוריון מכתב נוסף ממקמילן:

למרות חומרת המצב הנוכחי, אני מקווה שזוהי התחלה של שלב שקט ופורה ביחסינו. התעניינתי מאוד בהצעות שהעלית לפני ראנדאל בדבר הנתיבים שבהם יוכלו להתפתח היחסים בין שתי ארצותינו בעתיד ואני מקווה לדון בהם ביתר הרחבה בקרוב.

תשובת בן-גוריון מתועדת ביומנו: 'למרות מלים יפות אלה איני שם הרבה תקוות לשינוי מדיניות משרד החוץ הבריטי.'²⁰

איומים מצועפים, הבטחות מעורפלות

הרכבת האווירית האנגלו-אמריקנית הגיעה לשיאה בשבוע האחרון של יולי. באותו

זמן כבר היו 4000 חיילים בריטים בירדן והאמריקנים סיפקו לה את רוב תצרוכת הדלק הנחוצה לה. במקביל למבצע היתה עלייה רצינית בתעמולה האנטי-ישראלית ממוסקבה. התפתחות זו הדאיגה את הישראלים אשר הוטרו גם בשל הקריאות הן מברית-המועצות והן ממעצמות המערב לערוך ועידה בינלאומית בעניין המזרח התיכון. בן-גוריון חשש שעקב הדיונים יהיה לחץ לווייתורים טריטוריאליים ללא כל תקווה להשיג נשק וערביות. 'מפגישה זו' הוא העיר 'לא תצמח כל טובה לישראל, גם במקרה הטוב ביותר, וייתכן שתצמח רעה וצרה'.²¹

על מנת לסכל את הוועידה הבינלאומית ולנצל את 'מבצע אומץ' בשיאו, הגבירה ישראל את מאמציה בוויינגטון ובלונדון. הוראותיו של בן-גוריון לאבן ואילת היו נוקבות:

על ארצות הברית ועל אנגליה לדעת כי אנו חייבים קודם כל להבטיח קיומנו אנו ואנו בטוחים שיש ביכולתנו בעזרת המדינות שנמנו בשדר לנשיא לעשות שרות מכריע למערב כולו. [אבל] לא נוכל לקבל התשובה היחידה שנרשה airlift [המקור באנגלית] לזמן בלתי קבוע, המעמיד אותנו בסכנה חמורה מצד נאצר ומצד ברית-המועצות. בייחוד שלמרות כל הפצרותינו סירבה ארצות-הברית לערוב לקיומנו ... אין ארצות-הברית צריכה ורשאית לדרוש מאתנו סיכון קיומנו למען משטר חוסיין ... שארצות-הברית בעצמה אינה רואה שהוא בן קיימא.²²

על השגרירים היה לדרוש שיותר לישראל להשתתף בכל ועידה בינלאומית על המזרח התיכון וכן שהמעצמות יכירו בחופש הפעולה של ישראל לגבי הגדה המערבית אם ירדן תיפול.

שיחתו של אבן עם דאלס וזו של אילת עם לויד היו נעימות ולמראית עין מועילות. הישראלים הציגו את עמדת ראש ממשלתם ביחד עם בקשות סיוע לנשק ו'שותפות פעילה' לפי המודל של הברית הישראלית-הצרפתית. שר החוץ הבריטי חזר על נכונותה של ממשלתו לשקול את האפשרות של שיתוף פעולה אסטרטגי עם ישראל ורמז לתגובה אוהדת לבקשת הנשק, במיוחד בנוגע לצוללות. דאלס נותר בלתי מתחייב בשאלת הנשק אך נראה נכון יותר בנושא הביטחון. בנוסף לטיפול הקשרים הצבאיים של ישראל עם טורקיה ואיראן, הבטיח דאלס גם להשיג אישור בכתב מאייזנהואר לבן-גוריון. שדר זה, מתאריך ה-25 ביולי, חזר על הבטחת הנשיא לשמר את 'עצמאותו ושלמותו' של המזרח התיכון: 'מכיוון שהמזרח התיכון כולל את ישראל אתה יכול להיות בטוח בדבר העניין שיש לארצות-הברית בשלמותה ועצמאותה של ישראל'.²³

אילת ואבן ראו בהתפתחויות הללו פריצת דרך ביחסי ישראל והמעצמות, אך בן-גוריון נותר ספקן. מלבד רצון טוב לא נתנו ארצות-הברית ובריטניה לישראל שום דבר ממשי במונחים של נשק וערביות. למרות זאת הוא המשיך להתיר את טיסות-העל ואפילו אישר רכבת אווירית אינטנסיבית של חמישה ימים מה-27 ביולי.²⁴

הרכבת האווירית נמשכה ונערכו עד עשרים טיסות ביום, עד אשר ב-2 באוגוסט הורה בן-גוריון לפתע על עצירתן המידית. יום קודם לכן קיבל השגריר הישראלי

במוסקבה מזכר ובו נאמר שברית-המועצות רואה בטיסות-העל פעולה תוקפנית ותפעל בהתאם. אמנם לא היו בידי הכלים להעריך את רצינות הסובייטים, אך בן-גוריון ידע שמסר זה החליש עוד יותר את התמיכה למבצע בתוך הקבינט שלו. בהעדר ערבויות לביטחונה של ישראל הוא אמר ללאוסון וראנדאל שהוא לא יוכל יותר לחשוף את עמו לסיכונים מיותרים.²⁵

החלטתו של בן-גוריון התקבלה באי-שביעות רצון בולטת בלונדון ובוושינגטון. שתי הממשלות היו שותפות לדעה שענייניה המדיניים הפנימיים של ישראל ולא האיום מבחוץ הם שהיו מאחורי צעד זה. אמנם הדחפות שבצורך ברכבת האווירית כבר חלפה, אך בכל זאת הן התרעמו על מה שנראה בעיניהן ככניעה לאיום הסובייטי. הכעיס אותן גם שישראל פעלה על דעת עצמה ללא כל התייעצות מראש עם המעצמות.

למחרת היום, 3 באוגוסט, העביר דאלס מסר חמור לאבן:

האמנו שישראל היתה שותפה מלאה לארצות-הברית ולממלכה-המאוחדת במטרתן בלבנון ובירדן להראות לסובייטים ולנאצר שיש נקודה שמעבר לה לא יוכלו להתקדם ... היו השלכות פוליטיות נרחבות במתן תחושת כוח לברית-המועצות במזרח התיכון על ידי פעולות נכנעות כאלה כפי שנראה שישראל נקטה. ... להנחיות בעתיד אנו מבקשים לדעת אם ישראל הרגישה כל-כך מאוימת מצד ברית-המועצות שהיא היתה מוכנה לעשות כל צעד שברית-המועצות דרשה.

דאלס הביע אכזבה מן הפתאומיות שבמעשה בן-גוריון במיוחד לאחר שארצות-הברית הבטיחה הגנה לישראל תחת דוקטרינת אייזנהאואר. אבן השיב שעם חלוף המשבר הירדני טיסות-העל הן 'מטרד מיותר' ומותרות את ישראל ב'מצב רגיש'. הוא חזר והעלה את תביעות ישראל לנשק וערבויות.²⁶ שיחה דומה התקיימה בין פקידים ישראלים לבריטים. האחרונים ניסו להפחית במשמעות הסכנה הסובייטית. 'כמה שהרוסים יאיימו יותר', אמר מקמילן לאילת, 'כך הם יהיו יותר זהירים; אופיים לא השתנה מאז ימיו של פלמרסטון'. ראנדאל הדגיש בינתיים את הנזק הפוליטי האפשרי שהחלטת בן-גוריון הסבה לו: 'העובדה שהיא [ברית-המועצות] עצרה אותנו מלפעול היתה לכשעצמה כניעה וניצחון מהולל לנאצר ולברית-המועצות'. לכל הפחות יכלה ישראל להשהות את תשובתה לברית-המועצות וכך לאפשר ל[מבצע] 'אומץ' לדעוך באופן טבעי.²⁷

בתשובה המשיך בן-גוריון להדגיש את העובדה שישראל סיכנה עצמה למען המעצמות ולא קיבלה דבר בתמורה. הן גם ניצלוה בטענה שדרכה ניתן להגיע לירדן בקלות, כאשר יש דרכים אחרות אפשריות. ואכן אניות בריטיות החלו להגיע לעקבה, אך בוויטהול חששו שמצרים תסגור את הנמל על ידי הטלת מצור על מצרי טיראן. נשאר הצורך להמשך טיסות-העל ולו רק כדי לספק חלקי חילוף ולפנות חיילים חולים. לכן פנה לויד שוב לדאלס למען יתערב אצל הישראלים.²⁸

בקשת דאלס, שנמסרה על ידי תת-המזכיר לענייני המדינה, רוברט מרפי, קיבלה אישור מסויג מבן-גוריון. ישראל תתיר רק שתי טיסות-על לשבוע, אך רק של מטוסים אזרחיים הנושאים ציוד חיוני. בתמורה דרשה ישראל שיחות בדרג גבוה

בעניין צרכיה הביטחוניים. הממשל האמריקני עיכב את תשובתו, ואילו הממשלה הבריטית הסכימה. שרת החוץ הישראלית, גולדה מאיר, הוזמנה ללונדון לשיחות ישירות עם לוי ומקמילן.²⁹

בן-גוריון חיכה עד ל־13 באוגוסט כדי להשיב לאיגרת הסובייטית. הוא טען שהמתחים במזרח התיכון נובעים מ'פעולות חתרניות של המדינות התוקפניות' וכן מ'חולשת האומות המאוחדות'. המסר כלל הסבר לתפקידה של ישראל בטיסות־העל. אך האיגרת לא הרתיעה את הסובייטים כפי שמתבטא בתשובתם:

לו שאפה ממשלת ישראל לשלום היא לא היתה משתפת פעולה עם התוקפנות האנגלו־אמריקנית נגד ארצות ערב ולא היתה מעמידה את המרחב האווירי שלה לשימושן של בריטניה ואמריקה להעברת חיילים ונשק לירדן ופקידיה לא היו מאיימים לתפוס את הגדה המערבית. הממשלה הסובייטית ממשיכה להחזיק בטענתה שלממשלת ישראל חלק לא קטן באחריות למצב המתוח השורר במזרח התיכון.³⁰

על אף הטיעונים הללו ולמרות הודעת בן-גוריון שהמבצע הסתיים נמשכו למעשה טיסות־העל כל הקיץ ועד לסתיו. היו אלה טיסות לא סדירות אשר נעשו בידי מטוסים אזרחיים. ב־10 באוגוסט טסה משלחת ירדנית לאו"ם מעל ישראל וכך עשתה זאין המלכה האם [הירדנית] ב־9 בספטמבר. דבר הטיסות הללו הגיע לעיתונות וגרם מבוכה הן לישראל והן לבריטניה. יותר רצינית היתה העובדה שמטוסי סילון ישראלי ואמריקני כמעט התנגשו תוך כדי טיסה ב־28 באוגוסט, כאשר המטוס האמריקני טס מעל חיפה ללא היתר מראש. אך בדרך כלל עברו הטיסות ללא תקלות. כאשר בראשית אוקטובר החלה בריטניה לתכנן את פינוי חייליה מירדן, היא פנתה וקיבלה את אישורה של ישראל לטיסות־העל.³¹

ישראל והגדה המערבית: אחרית דבר

ב־12 באוגוסט התכנסה העצרת הכללית של האומות המאוחדות כדי לדון במשבר המזרח התיכון. צעד מדיני זה בא בעקבות חודש של דיונים דיפלומטיים קדחתניים, שבהם ביקשו המעצמות להבטיח הן את ריבונות לבנון והן את זו של ירדן מפני כרסום מצרי, בעוד הסובייטים ביקשו לגנות את מעצמות המערב בשל התערבותן. למעשה פעלו כל הארצות המעורבות בדיונים, כולל המדינות הערביות, להפרדת הנושא מהבעיה המסובכת של פלסטין, לכן לא השתתפה ישראל בדיון ובדרך כלל שמרה על פרופיל נמוך.

לאחר עשרה ימים של מבוי סתום אישרה העצרת הכללית החלטה שנוסחה בידי חברות הליגה הערבית, אשר הנחתה את המדינות הערביות לכבד אחת את ריבונות האחרת והורתה למזכיר הכללי להמליץ על צעדים למען יציבות במזרח התיכון.³² ההתפתחות אשר היתה ניצחון מסויג לירדן וללבנון העמידה סכנות חדשות לפני ישראל, ביטאה הכרה חסרת תקדים בליגה הערבית והעניקה סמכויות יוצאות מהכלל להאמרשלד אשר בו חשד בן-גוריון שהוא פרו־מצרי. אך יותר הטרידה האפשרות שלאחר פינוי הכוחות הבריטיים והאמריקניים מהאזור, שוב תהיה ישראל מבודדת

ויהיה עליה להתמודד לבדה עם איום הסובייטים. במצב שכזה החליט בן-גוריון שעל ישראל יהיה להבטיח את הגנתה על ידי כיבוש הגדה המערבית.

בן-גוריון לא התאמץ במיוחד להסתיר את מחשבותיו בנושא זה. הסכנות שבגינן בינלאומי וצירוף בעיית הפליטים לא היו שקולות כנגד הסכנות שבהתפרסות כוחותיו של נאצר על גבולות ישראל. 'דרוש, ... מסירת הגדה המערבית לנו', הוא אמר לראובן שילוח, איש משרד החוץ, ב־25 ביולי, 'היישוב הערבי יהיה אוטונומי ויהיה לו קשר כלכלי אתנו וצבאנו יעמוד על הירדן. אנו נסכים לבינאום ירושלים העתיקה.' כוונות דומות הביעה גולדה מאיר בשיחותיה עם לויד בלונדון ב־11 באוגוסט: 'אנו מתפללים למען חוסיין מאחר שהוא הפחות מבין הרעות ... לנפילת ירדן תהיינה משמעויות רציניות עבורנו. איננו רוצים כל טריטוריה ערבית או עוד ערבים בישראל, אך עלינו לקבל ערבויות'...³³

המעצמות מצדן היו ערות לאפשרות של התערבות ישראלית בגדה המערבית. כמו במשבר הירדני ב־1957 נטו ארצות-הברית ובריטניה להתנגד לצעד זה בחששן שהוא יגביר רגשות אנטי-מערביים במזרח התיכון ואולי אף יצית עוד מלחמה בין הערבים לישראל. יחד עם זאת הבינו מנהיגים בריטים ואמריקנים את מניעיו של בן-גוריון ואף הבחינו במספר יתרונות במניעת הגדה המערבית מנאצר.³⁴ ואולם מכיוון שלא היו מוכנות להסכים לדרישות הביטחון של ישראל, לא היתה למעצמות ברירה אלא להשלים עם כיבוש הגדה המערבית; וכך אמר ראנדאל:

ללא נשק כבד, ללא ערבות מלבד הצהרה מעורפלת אשר רק תובן כאן כהחלשה של ההצהרה המשולשת ודוקטרינת איזונהואר ומה שכאן מכנים כטיוח חסר השפעה לחלוטין של המשבר הנוכחי על ידי העצרת הכללית, ישראל תעדיף ללא היסוס להיות עתה חסרת הגנה מבחינה מוסרית מאשר להיות מחוסרת הגנה מבחינה צבאית יותר מאוחר.³⁵

מנקודת מבטה של ישראל הנסיבות ליוזמה שכזו נראו אוהדות. מחוזק בתמיכה צרפתית ואדישות אנגלו-אמריקנית היה בן-גוריון מלא ביטחון לגבי יכולתה של התכנית להתממש, שכן העולם הערבי שרוי במבוכה והאיום הסובייטי נחלש. מבית, גבולות רחבים יותר לישראל יהיו פופולריים בדעת הקהל.³⁶ האמרשלד הצליח להציב נציג או"ם רק בעמאן. אי לכך הציע בן-גוריון שגם בגדה המערבית יוקם חיל שלום של האו"ם, כדוגמת זה שהוקם בסיני, וכן שיפורו האזור.³⁷ המעצמות הבחינו ברעיון זה תנאי של ישראל לנסיגתה מהגדה המערבית לאחר כיבושה בידי צה"ל, ולכן סירבו לתמוך בו. אך התנאי המוקדם לקיום המבצע בגדה המערבית – מפתו של חוסיין – לא התרחש. השלטון ההאשמי החזיק מעמד גם בפניו הכוחות הבריטיים ב־20 באוקטובר והמשיך לחזק את עמדותיו בכל המדינה. בעיית הגדה המערבית נשארה תלויה ועומדת עוד כעשור עד למלחמת ששת הימים.

סיכום

ב־12 בנובמבר כתבה שרת החוץ מאיר לסלווין לויד:

בעקבות ההחלטה המקורית לאשר את טיסות-העל שמחנו להיות לכם לעזר

להתגבר על קשיים פרקטיים אשר התעוררו עקב שהות כוחותיכם בירדן. נראה שבירדן יש עתה יציבות יחסית יותר מאשר כשכוחותיכם נכנסו לשם. אך כפי שאומרים קשה לחזות את העתיד. אנו מצדנו נעשה כמובן כל שביכולתנו לסייע שירדן תישאר כפי שהיא. אך אנו מוטרדים ממה שעשוי לקרות אם הסטטוס־קוו ישתנה בצורה קיצונית.³⁸

האיגרת סימנה את סיום טיסות־העל, אפיזודה אשר הבטיחה לשנות את יחסי ישראל עם המעצמות אם לא עם המדינות הערביות הסובכות אותה. אך שינויים כאלה עוד טרם נראו. בשיחותיה עם המנהיגים הבריטים שמעה מאיר הבטחות שתכנית גילדהול לוויתורים ישראלים בוטלה ושבעתיד תיוועץ בריטניה בישראל בנושאים הקשורים במזרח התיכון. התקדמות מה נרשמה בתחום רכישת הנשק – זה"ל רכש שתי צוללות בריטיות וכן 55 טנקי צנטוריון – אך לא הושגו כל ערבויות ביטחוניות אחרות. שיחותיו של אבן עם דאלס הניבו תוצאות דומות: הבטחות לשיתוף פעולה וקצת נשק הגנתי, מאה תול"רים (תותחים ללא רתע), אך שום התחייבויות ביטחוניות ממשיות. אפילו מכירות הנשק, מנקודת מבטן של לונדון וושינגטון, היו פעולות חד־פעמיות ולא הצביעו על שינוי המדיניות הקודמת הבריטית והאמריקנית.³⁹

בשבועות שלאחר מכן היו פקידים במשרד החוץ הישראלי עסוקים בדיון פנימי בדרך טיפולו של בן־גוריון במשבר. היו שטענו שבכטלו באופן פתאומי את טיסות־העל ובהשתמשו באיום הסובייטי כדי לקבל ערבויות מהמעצמות, החטיא ראש הממשלה הזדמנות היסטורית להשיג ברית רשמית עם המערב. אחרים, אשר דחו טיעון זה, טענו שעוד בטרם הגיעה האיגרת הסובייטית לא הציעה אף אחת מן המעצמות יותר מאשר הבטחות כלליות שלא היו שונות במאום כמעט ממה שנאמר בהצהרה המשולשת ובדוקטרינת אייזנהואר.⁴⁰

תעודות דיפלומטיות מהתקופה – בריטיות, אמריקניות וישראליות – לא סיפקו כל עדות לכוונות של אייזנהואר או של מקמילן למלא אחר בקשות ישראל לנשק וערבויות. כמו כן אין בהן עדות לנטירה מתמשכת בגלל החלטות בן־גוריון אודות טיסות־העל. בעיני מנהיגים אלה נותרה ישראל עניין שולי, בעלת ברית שימושית, אך לא כזו ששווה לעורר בעבורה את רוגזם של חלקים גדולים במזרח התיכון. עמדת ישראל נותרה כפי שהיתה טרם משבר ירדן, יחסיה עם המעצמות משופרים במידת מה אך רחוקים מלהיות מבוססים. 1958 אכן פתחה תקופת שלוה ושגשוג לישראל, אך השקט המשיך להיות על פני השטח בלבד.

הערות

1. דוגמאות לספקות של ישראל באשר לעתיד קיומה של ירדן ראה ביומני בן־גוריון שבארכיון המכון למורשת בן־גוריון [להלן: אב"ג]; גנוז המדינה, חיקי משרד החוץ [להלן: גה"מ]; לספקות של הבריטים ראה ב" Public Record Office [PRO], FO371/121492/47 רבת־עמון למשרד החוץ, 3 במאי 1956; לביטויים של ספקנות אמריקנית

- ראה: *Foreign Relations of the United States [FRUS], vol. XIII: Near East - Jordan-Yemen, 1955-1957*, pp. 67, 84-85, 94-95, 123-126
2. אב"ג, יומן ב"ג, 1 באפריל 1958: גה"מ 4327, שילוח לאיתן, 20 באוקטובר 1957; על המחשבה של ישראל לכבוש את הגדה המערבית ראה, למשל: *FRUS, XVIII*, pp. 90-97, 103-108
 3. על ביקורו של רוברטסון ראה: PRO, FO371/91731/3, צ'דוויק לבוויין, 24 בפברואר 1951: גה"מ 2457/5, שיחה של דיון עם רוברטסון, 20 בפברואר 1951; אב"ג, יומן ב"ג, 28 במארס, 30 באפריל 1951.
 4. *United States National Archives [USNA], RG 59 Files, 680.84A/11-752*, שיחה של ביירוד עם אבן; PRO, CAB 128/26, 10 August 1953; PRO, FO371/115866; מקמילן לשוקבורג, 24 במארס 1955: גה"מ 1403/18, אילת לשרת, 14 בנובמבר 1953. אבן לשרת, 5 באפריל 1953: מובאה של דוקטרינת אייזנהואר בתוך: *US Policy in the Middle East: Sept. 1955 to June 1957*, New York 1957, pp. 44-45
 5. גה"מ 3089/I, המזרח התיכון - מארס 1957-יולי 1958 (אבן). גה"מ 2437/26, שילוח לאבן, 2 באוקטובר 1957: PRO, FO371/134279/2. שיחה בין דאלס לאבן, 7 במארס 1958: *FRUS, XIII*, pp. 118-122
 6. PRO, FO371/134284/5, שיחה בין מזכיר המדינה לשגריר ישראל, 2 במאי 1958: ציטוט ראנדאל; PRO, FO371/134267/1, אירועים בישראל, 8 בינואר 1958: גה"מ 3089/9I, אליאב לושינגטון, 9 במאי 1958. גה"מ 334/1, שק למשרד החוץ, 10 ביוני 1958; התכנית האנגלית-אמריקנית שנקראה על פי הנאום שנשא ראש ממשלת בריטניה אנתוני אידן בגילדהול בנובמבר 1955, ובו הוא קרא לישראל לבצע ויתורים טריטוריאליים נרחבים בעיקר בנגב. ראה, למשל: PRO, FO371/115880/331: Arthur Minute, Nov. 4, 1955. אב"ג, יומן ב"ג, 14 ביולי 1958.
 7. PRO, CAB 128/32, 6.6.1958, 15.7.1958. נוסף על התיב האווירי מעל סוריה, היו סגורות גם דרכי הגישה היבשתית והימית מסעודיה לירדן. הסעודים לא רצו לפעול נגד נאצר. ראה: U. Dann, *King Hussein and the Challenge of Arab Radicalism: Jordan 1955-1967*, New York 1989, p. 92
 8. אב"ג, יומן ב"ג, 15 ביולי 1958: PRO, CAB 128/32, 15.7. 1958. פרוטוקול על שיחה בין ב' סאלט וראש הממשלה, 15 ביולי 1958.
 9. PRO, FO371/134345/11: Hadow Minute, 16.7.1958. גה"מ 3098/4, סאלט וראש הממשלה, 15 ביולי 1958.
 10. PRO, FO371/134344/48, Hadow Minute, 7.7.1958. CAB 128/32, 16.7.1958.
 11. אב"ג, יומן ב"ג, 16 ביולי, 19 ביולי 1958.
 12. שם, 16 ביולי, 17 ביולי 1958.
 13. שם, 17 ביולי 1958. PRO, CAB 128/32, 17.7.1958. FO371/13445/6, Tel Aviv to Foreign Office, 17.7.1958 (Quote)
 14. אב"ג, יומן ב"ג, 19 ביולי 1958; PRO, CAB 128/32, 17.7.1958; לגירסת הירדנים למאורעות אלה ראה: H.M. King Hussein of Jordan, *Uneasy Lies the Head*, London 1962, pp. 162-178. מעניין, חוסיין אינו מנסה להסוות את התפקיד שמילאה ישראל בטיסות-העל. עם זאת הוא מרמז שנוכחות הכוחות הבריטיים היתה נחוצה עקב

האיום הישראלי על הגדה המערבית.

15. USNA, 784.5411/7-1858. תל אביב למוכיר המדינה.
16. מכתבו של בן-גוריון למקמילן ותשובתו של מקמילן ב-PRO, FO371/134345/7. משרד החוץ לתל אביב, 17 ביולי 1958.
17. USNA, 785.5411/7-1858, מזכיר המדינה לתל אביב: אב"ג, יומן ב"ג, 19 ביולי 1958; על מצבם החמור של הכוחות הבריטיים בירדן ראה: Ch. Johnston, *On the Brink of Jordan*, London 1972, pp. 102-104
18. אב"ג, יומן ב"ג, 19 ביולי 1958; PRO, FO371/134269/27. ראנדאל לרוז, 22 ביולי 1958.
19. PRO, FO371/134346/23, תל אביב למשרד החוץ, 21 ביולי 1958. CAB 128/32, 21 ביולי 1958; USNA 784.5411/7-1958. תל אביב למחלקת המדינה. USNA 784.5411/7-2058 - מחלקת המדינה לתל אביב. 784.5411/7-2158. תל אביב למחלקת המדינה: אב"ג, יומן ב"ג, 19 ביולי, 20 ביולי 1958; ראנדאל לרוז, 22 ביולי 1958.
20. PRO, FO371/134345/14, משרד החוץ לתל אביב, 22 ביולי 1958; אב"ג, יומן ב"ג, 22 ביולי 1958.
21. אב"ג, יומן ב"ג, 25 ביולי 1958; PRO, FO371/142291/1, אירועים בישראל, 8 בינואר 1959.
22. אב"ג, יומן ב"ג, 24 ביולי 1958.
23. PRO, FO371/134279/8, וושינגטון למשרד החוץ, 25 ביולי 1958 (איגרת אייזנהואר - בן-גוריון). FO371/134286/37, יחסים עם ישראל, 26 ביולי 1958. FO371/14284/13, שיחה בין מזכיר המדינה והשגריר הישראלי, 21 ביולי 1958. CAB 128/32, 24 ביולי 1958; אב"ג, יומן ב"ג, 25 ביולי 1958.
24. PRO, FO371/134347/7, תל אביב למשרד החוץ, 26 ביולי 1958. FO371/134347/49, תל אביב למשרד החוץ, 26 ביולי 1958; ח' אשד, מוסד של איש אחר: ראובן שילוח - אבי המודיעין הישראלי, תל אביב 1988, עמ' 266-273.
25. אב"ג, יומן ב"ג, 1 באוגוסט 1958; USNA, 784A.5411/8-258. תל אביב למוכיר המדינה; PRO, FO371/134347/55, תל אביב למשרד החוץ, 2 באוגוסט 1958.
26. USNA, 784A.5411/3-858, שיחה בין מוכיר המדינה והשגריר אבן; PRO, FO371/134347/56, וושינגטון למשרד החוץ, 3 באוגוסט 1958; גה"מ 3089/9II, אבן למיניסטריין החוץ, 7 באוגוסט 1958; אב"ג, יומן ב"ג, 4 באוגוסט 1958.
27. PRO, FO371/134347/60, תל אביב למשרד החוץ, 4 באוגוסט 1958. FO371/134285/5, משרד החוץ לתל אביב, 8 באוגוסט 1958; אב"ג, יומן ב"ג, 3 באוגוסט 1958.
28. PRO, FO371/134347/52, משרד החוץ לווינגטון, 3 באוגוסט 1958. FO371/134347/60, תל אביב למשרד החוץ, 5 באוגוסט 1958; Johnston, *op. cit.*, p. 206
29. USNA, 784A.5411/9-858, מחלקת המדינה לתל אביב: גה"מ 3088/6II, וושינגטון למיניסטריין החוץ, 10 באוגוסט 1958; PRO, 1344285/1, רישום של שיחה בין ראש הממשלה לשגריר הישראלי, 6 באוגוסט 1958; R. Murphy, *Diplomat Among Warriors*, New York 1964, pp. 414-415

30. PRO, FO371/134278/8, 13 באוגוסט 1958. FO371/134348/82, מוסקבה למשרד החוץ, 8 בספטמבר 1958; ראה גם: USNA, 784A.5411/9-1058, תל אביב למחלקת המדינה.
31. גה"מ 3098/4, לונדון למיניסטריין החוץ, 2 בספטמבר 1958. 3098/5, קריאת טלפון מסר פרנסיס ראנדאל, 7 באוקטובר 1958; FO371/134348/83, תל אביב למיניסטריין החוץ, 27 באוגוסט 1958. FO371/134348/66, ראנדאל למשרד החוץ, 2 בספטמבר 1958. CAB 128/32, 20 באוקטובר 1958; USNA, 784A.5411/9-2458, תל אביב למוכיר המדינה. 784A.5411/9-2658, תל אביב למוכיר המדינה; אב"ג, יומן ב"ג, 26 באוגוסט 1958.
32. על מאמצי המעצמות להרחיק את ישראל מהוויכוח בעצרת הכללית ראה: PRO, FO371/133824/8, ניו יורק למשרד החוץ, 27 ביולי 1958.
33. ציטוט בן-גוריון, אב"ג, יומן ב"ג, 25 ביולי 1958; ציטוט מאיר, גה"מ 3098/5, פרוטוקול של שיחת מאיר-לויד, 11 באוגוסט 1958; PRO, FO371/134285/7, שיחה בין מוכיר המדינה לגב' מאיר, 11 באוגוסט 1958; ראה גם: Murphy, *op. cit.*, p. 415.
34. PRO, FO371/133824/8, ניו יורק למשרד החוץ, 27 ביולי 1958. FO371/131241/6, רבת עמון למשרד החוץ, 28 ביולי 1958. FO371/1313413/8, ראנדאל למשרד החוץ, 29 באוגוסט 1958; גה"מ 3098/4, אילת למיניסטריין החוץ, 2 בנובמבר 1958.
35. PRO, FO371/134279/144, תל אביב למשרד החוץ, 28 באוגוסט 1958.
36. גה"מ 3105/7, פרוטוקול מיניסטריין החוץ, 31 באוקטובר 1958; PRO, FO371/134347/7, תל אביב למשרד החוץ, 28 ביולי 1958. FO371/134347/626, תל אביב למשרד החוץ, 8 באוגוסט 1958.
37. גה"מ 3098/4, אילת למיניסטריין החוץ, 2 בנובמבר 1958; USNA, 784A.5411/1-2858, תל אביב למחלקת המדינה.
38. גה"מ 3098/5, מאיר ללויד, 12 בנובמבר 1958.
39. גה"מ 3088/6II, אבן לדאלס, 1 בדצמבר 1958. 3098/5, אילת למיניסטריין החוץ, 28 באוגוסט 1958; PRO, FO371/1344313/12, ראנדאל לרוז, 21 בספטמבר 1958.
40. גה"מ 3088/6II, הרצוג לאבנר, 21 באוגוסט 1958. אבנר להרצוג, 12 באוגוסט 1958.